

infimo templo consistit et in veritate cognitionis adorandus est Deus. Samaritae ergo Deum adorant in monte, localiter; Judaei in umbra, figuratiter; Christiani in spiritu et veritate, vere et spiritaliter. Nam, ut ait S. Chrysostomus: « Priora figura erant, nunc totum est veritas. »

Secundo, Valabius « in veritate » exponit, in *tate* *gritate*, vel in perfectione; veri enim, id est integri et perfecti adoratores adorant Deum in spiritu et perfectione fidei, spei, charitatis caritativaeque virtutum, uti faciunt Christiani; umbratici vero et imperfecti adoratores adorant Deum corporeis signis et sacrificiis, uti faciebant Samaritae et Judaei.

Symbolice, S. Athanasius, epist. ad Serapionem: Oportet, ait, adorare Deum, scilicet, Patrem in veritate, id est in Filio et in Spiritu Sancto, hoc est, oportet adorare Deum trinum et unum, oportet adorare S. Trinitatem, ac tres ejus personas.

Ait: Oportet adorare Deum, in Spiritu, hoc est per Spiritum, sive instinctu Spiritus Sancti.

Mystice, Theophylactus: Per spiritum, inquit, actio insinuat, per veritatem contemplativa: omnes enim Christiani serviunt Deo, in vita vel activa, vel contemplativa.

Obijciunt heretici: Deus a Christianis adorandus est in spiritu et veritate; ergo a baptismo rejiciendus sunt omnes corporeae caeremoniae et ritus.

Argumentum hereticorum circa ritus caeremoniarum Ecclesiarum solvitur.

Respondeo: Nego consequentiam, quia haec non sunt umbrae et figurae legis veteris, sed ornamenta, excitamenta et effecta spiritus, ideoque ad spiritum pertinent; alioqui enim omnia Sacramenta, ipsaque Eucharistia, quae in symbolis corporeis consistunt, a lege nova abicienda forent: quod est absurdum etiam apud hereticos. Sine Sacramentis enim et sacrificiis Ecclesia nequit consistere, quia sine his nequit esse visibilis, et nequit uniri ac congregari. Denique haec caeremoniae a Christianis obemuntur et manant ab interno spiritu fidei, spei, charitatis et devotionis; ergo ad spiritum pertinent, quasi effectus ad causam, ac quasi actus externus ad internum. Sicut erat in crassis, rudibus et carnalibus Judaeis, qui totam suam devotionem in externis sacrificiis et ritibus collocabant. Ita Cyrillus, Maldonatus, Iansenius, Toletus et alii hic, ac S. Ambrosius, lib. III *De Spiritu Sancto*, cap. XII, et Hilarius, lib. II *De Trinitate*.

Denique S. Cyrillus scripsit septemdecim libros *De Adoratione in spiritu et veritate*, quos Romae edidit Angelus, anno Domini 1388. Videre idipsum Gentiles: unde Cato:

Si Deus est animus, ait, nobis ut carmina dicant,
Hic tibi praecipue para sit mente colendus.

24. SPIRITUS EST DEUS; ET (ID EST, IDEOQUE) EOS QUI ADORANT EUM, IN SPIRITU ET VERBATE

OPORTET ADORARE. — Est haec ratio a priori, q. d. Deus est purissimus et verissimus spiritus; ergo non nisi adoratione in spiritu et veritate delectatur. « Si corpus esset Deus, ait S. Augustinus, oportebat eum adorari in monte, quia corporeus est mons; vel in templo, quia corporeum est templum. » Jam autem quia Deus est spiritus, hinc in spiritali mente, spiritali amore et devotione colendus et adorandus est. Hinc patet contra Anthropomorphitas et Audianos, ac contra Tertullianum, lib. *Contra Praxeam*, item contra Lactantium, lib. *De Ira Dei*. Deum nullum licet tenuissimum habere corpus, sed purissimum esse spiritum, ideoque purissimo spiritu adorandum. Falsum ergo est illud Tertulliani axioma: « Quod incorporeale est, nihil est. » Sed videtur hi duo abusi voce corporis, ac pro illud non aliud quam solidam substantiam intellexisse, esto sit incomposita.

Audi S. Augustinum haec verba Christi explicentem, lib. *De Speculo*, cap. I et seq.: « Spiritus est Deus, etc., spiritus incomprehensibilis, incorporeus, immutabilis, incircumscriptus, ubique totus, nunquam divisus, etc., ubique praesens, ineffabiliter omnia penetrans, omnia continens, omnia sciens, cuncta prospiciens, omnia potens, universa gubernans, totus in caelo, totus in terra, totus ubique. » Et nonnullis interjectis: « Semper agens, semper factus, colligens et non egens, omnia portans sicut onere, omnia implens sine inlusionem, omnia creans et protegens, nutrens et perficiens. Quarens, cum nihil desit tibi; amans, nec astuans; zelans, et securus es; ponit te, et non doles; irascens, et tranquillus es; opera mutas, sed consilium nunquam recipis. » Et paulo inferius: « Qui tenet omnia, implet omnia, circumplectis omnia, superexcelsis omnia, sustines omnia: nec ex alia parte sustines, atque ex alia superexcelsis; neque ex alia parte implet, atque ex alia circumplectis; sustinendo superexcelsis, et superexcelsis sustines. Qui corda fidelium doces sine strepitu verborum, qui attingis a fine usque ad finem fortiter, et omnia disponis suaviter. »

Idem per umbram videtur Philosophi, quorum definitiones Dei recenset Minucius Felix in Octavio, nimirum:

Quid est Deus? Respondet Pythagoras: « Deus est animus per universam rerum naturam commans, ex quo etiam animalium omnium vita capitur. »

Quid est Deus? Respondet Anaxagoras: « Deus est descriptio et modus infinite mentis. »

Quid est Deus? Respondet Thales: « Est mens quae ex aqua cuncta formavit; » aquam enim ipse statuit initium rerum omnium.

Quid est Deus? Respondet Xenophanes: « Deus est infinitum omne cum mente. »

Quid est Deus? Respondet Democritus: « Deus est natura et intelligentia quae imagines fundat. »

Speusippus: « Deus, ait, est vis naturalis, quae omnia reguntur. »

Aristoteles: « Deus est mens, quae mundum gubernat. »

Heraclides: « Deus est divina mens. »

Zeno: « Deus est una mundi providentia. »

Cleantes: « Deus est animus et ratio mundi. »

Unde Virgilius:

Spiritus intus alit, totaque infusa per artus,
Mens agit molens, et magno se corpore miscet.

Chrysippus: « Deus est vis divina, rationalis natura et fatum rerum. »

Xenophon: « Forma Dei veri videri non potest, et ideo eam quare non oportet. »

Aristo: « Deus est, cujus essentia et majestas comprehendi non potest. »

Quid est Deus? Respondet Plato in *Timaeo*: « Deus est mundi parens, artifex animae, coelestium terrenorumque fabricator, quem et invenire difficile praenimia et incredibili potestate; et cum invenires, in publicum dicere impossibile. »

Quid est Deus? Audi Arnobium, lib. I *Contra Gentes*, cum invocantem: « O maxime, o summe rerum invisibilium procreator, o ipse invisca, et nullis unquam comprehensa naturis: dignus, dignus es vere (si modo te dignum mortali dicendum est ore) cui spirans omnis intelligensque natura, et habere et agere nunquam desinat gratias; cui tota conveniat vita genu nixo procurbare et continuatis precibus supplicare. Prima enim tu causas, locus rerum ac spatium, fundamentum cunctorum quaecumque sunt, infantibus, ingenibus, immortalis, perpetuus, solus, quem nulla delinere forma corporalis, nulla determinat circumscriptio, qualitatis expertus ac quantitatis, sine situ, motu et habitu, de quo nihil dicit et exprimi mortalium potest significatione verborum; qui ut intelligaris, tacendum est, atque ut per umbram te possit errans investigare suspicio, nihil est omnino mutendum. »

25. DIXIT EI MULIER: SCIO QUIA MESSIAS VENISTI (QUI DICITUR CHRISTUS); CUM ERGO VENERET ILLI, NOBIS ANNUNTIABITUR CETERA. — « Venit, » Graece *ἦλθεν*, in presenti, id est advenit, vicinus est, mox aderit Messias, qui omnia religionis dubia nobis resolvit docebique ubi, quando et quomodo Deus adorandus et colendus sit. Sciebat hoc mulier ex communi sermone et fama; jam enim translatus erat sceptrum a Juda ad Herodem: unde ex vaticinio Jacobi, *Genes. XLIX*, et ex 70 hebdomadae Danielis jam impletis, omnes sciebant instare tempus adventus Messiam, idque communi omnium sermone vulgabat. Unde Judaei putabant Joannem Baptistam esse Messiam: ipse vero assererat Iesum esse Messiam: quare ex Baptista assertionem spargebatur rumor jam venisse Messiam.

QUI DICITUR CHRISTUS. — Verba sunt non mulieris, utote Hebraeae et loquentis hebraice duntaxat, sed Joannis Evangelistae Hebraeo nomine interpretantis, q. d. Messias Hebr. idem est quod Graece *χριστός*, latine unctus.

26. DIXIT EI IESUS: EGO SUM, QUI LOQUITUR TIBI. — q. d. Ego sum Messias, id est Christus, mihi ergo fidem adhibe, et in me crede meamque doctrinam et legem capesse, ut salveris et beeris. Dixit hoc Christus voce tum externa, tum magis interna, mentem mulieris illuminans et voluntatem in sui amore et reverentiam accendens; unde illico credidit mulier, et totam urbem ad credendum excitavit (1).

27. ET CONTINUO VENERUNT DISCIPULI EJUS; ET VERB. 27. MIRABANTUR QUIA (QUOD) CUM MULIERE LOQUEBATUR. NEMO TAMEN DIXIT: QUID QUERIS, AUT QUID LOQUERIS CUM EA? — Origenes, S. Cyrillus, S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius opinantur discipulos fuisse miratos humilitatem Christi, quod dignaretur cum muliere alienigena et paupere loqui. Verum sic addidisset, *illa*, vel *tal*, dixissetque: Quod cum muliere tali loqueretur; quare melius S. Cyrillus, tract. *De Singulari Clerico*, et alii respondent insolitum fuisse Christo seorsim loqui cum muliere, idque hoc fine, ut castitatis et honestatis omnibus fidelibus, sed maxime clericis, sacerdotibus, praedicatoribus et Religiosis daret exemplum. Nam recte ait Sapiens: « De vestimento procedit tinea, et a muliere inquitus viri, » *Ecclesi. XLII*, 13. Et cap. XIV, 33: « A muliere factum est initium peccati, et per illam omnes mortuar. » Vide ibi dicta. Hinc Eliseus et omnes Sancti tanopere fugerunt consortia mulierum, ideoque communis fuit ille omnium sensus, feminas parvo fructu, sed magno periculo, inquam, pudicitiae propriae, vel illarum, quae saepe vultus virorum tacite deibant et depascunt, vel certe periculo famae. A consortio enim feminarum vel flamma procedit, vel fumus; atque, licet spirituales subinde videantur et sint, ac spiritalia colloquia miscant; tamen naturae concupiscentia occulte instigante, et diemone inflammantem, facile spiritus in carnem et carnalia degenerat, idque sensim sine sensu colloquuntur.

Dices: Ergone negligendae erunt mulieres? Respondeo: Nequaquam; sed in publica concione vel catechesi doceantur; si agrotent, aut alia de causa eas adire sacerdotem oporteat, id fiat loco publico et patenti, uti Christus hic fecit, ac cum teste, quem semper adhibere solebat S. Carolus Borromeus. Ita S. Cyrillus loco jam citato.

NEMO TAMEN DIXIT: QUID QUERIS? — « Quia magistrum et timebant et reverentiam plurimum, » ait S. Chrysostomus.

28. RELIQUIT ERGO HYDRIAM SUAM (QUA HAUSTRIS

(1) Dene Engelius observat: Nusquam Judaeis, imo ipsis discipulis, apertius et sine illis ambagibus se Messiam esse significare solebat Christus. Animadvertenda enim Samaritanorum veritatis cognoscende studium et quod minus ad solutiones proclives essent quam Judaei.

Mirator discipulorum Christus cum muliere loquatur.

erat aquam ex puteo) MULIER, ET ABIT IN CIVITATEM (Sichar, sive Sichem), ET DIXIT ILLIS HOMINIBUS, — INCOLIS SICHEM. « Audito, ait S. Augustinus, Ego sum, qui loquor tecum, et recepto in cor Christo Domino, quid faceret, nisi jam hydriam dimitteret et evangelizare curreret? » Sciebat enim Jesum esse Prophetam et virum magnum, ex eo quod «bi secreta revelasset: illi ergo se asserenti esse Messiam credidit, sciens illum esse virum fide dignum, qui falli vel fallere non posset; quare relicta hydria ad puteum, illico cucurrit in urbem, timens ne si moram faceret, Jesus abiret, ac circumstus ad Jesum pro Messia cognoscendum colendumque excitavit. Unde S. Chrysostomus: « Adeo, inquit, audito Jesu incensa est, ut relicta hydria et aqua, cujus gratia eo concesserat, in civitatem prepararet, et ad Christum universum populum traheret. Venerat hauriende aquam gratia, et cum verum fontem invenisset, contempsit alterum, et superna veniente gratia apostolico munere fungitur. »

Illi enim est spiritus Christi, ut a se conversis zelum alios convertendi injiciat, ut tanti boni, quod ipsi in se sentiunt, alios faciant participes. Eleganter et pie S. Ambrosius, *serm.* 30: « Novo, inquit, admirationis genere, mulier, quae ad puteum Samaritae meretrix advenerat, a Christi fonte casta regressur; et quae aquam petere venerat, pudicitiam reportavit. Statim etiam, indicante Domino, sua peccata recognoscens confitetur, Christum annuntiat Salvatorem, et relinquens aquae vasculum ad civitatem non fert hydriam, sed refert gratiam. Vacua quidem videtur reverti onere, sed plena revertitur sanctitate. Plena, inquam, redit, quia peccatrix advenerat, revertitur praedicator; et quae hydriae vasculum amiserat, Christi plenitudinem reportabat: in nullo civitati suae inferens detrimentum; etenim si aquam civibus non intulit, tamen fontem salutis invexit. »

29. VENITE, ET VIDETE HOMINEM, QUI DIXIT MIHI OMNIA QUaecumque FECI: NUMQUID IPSE EST CHRISTUS? — « Miraculi, inquit Cyrillus, narratione proposita, preparavit auditores ad fidem: quia, licet, ut ait S. Chrysostomus, « non omnem vitam suam accepterat a Christo, ex his tamen quae dixerat, et cetera crederet. » Theophylactus: « Accensa divino igne ad nihil eorum quae in terra sunt, respicit, non ad confusionem, non ad ignominiam, aut aliud quippiam, non veretur secreta sua perdere. »

NUMQUID IPSE EST CHRISTUS? — « Hesitando loquitur tanquam addubitans, ait Euthymius, ut ab illis detur sententia; ipsa enim non habebat, sed firmiter credebat Jesum esse Messiam. Unde S. Chrysostomus: « Animadvertite, inquit, immensam mulieris sapientiam, neque affirmat Christum esse, neque reticet: noluit se hujus opinionis auctorem, sed suo ipsorum auditu inductis hoc ipsis persuaderi, quod longe

futurum erat probabitur. Procut dubio enim intelligebat, modo fontem illum gustare, et eadem de eo, quae et ipsa, sensurus. »

Hae ergo Samaritana, per alloquium et gratiam Christi, ex peccatrice facta est penitens et sancta, imo praeco Christi, instar S. Magdalene.

Porro, ipsius nomen proprium fuit Photina, quae ut Sancta Martyrologio Romano ascripta legitur, die 20 martii hisce verbis: « Eodem die Sanctorum Photinae Samaritanae, Joseph et Victoris filiorum, itemque Sebastiani ducis, Anatolii, Photii, Photidis, Paraseceves et Cyriacae germanarum, qui omnes Christum confessi, martyrium sunt consecuti. » Ubi Baronius: « Agunt de ea (Photina) Graeci haec die in Menologio, feruntque eandem fuisse Samaritanam, de qua Joannes Evangelista, cap. iv. in veteri Martyrologio Cassinensi de eadem agitur, eademque fuisse affirmatur. » Quare plane verisimile est Christum illum hoc colloquio conversisse. Hoc enim ipse intendebat: unde et ipsa credidit ipsum esse Messiam, id est Salvatorem, et pelit implicite ejus gratiam a Christo propositam, dicens: « Domine, da mihi hanc aquam; » ac Christus eam compunxit exterius, dicens: « Nunc quem habes, non est tuus vir; » nullo magis interius: unde et ipsa fatetur culpam atque: « Domine, ut video, propheta es tu; » ac plane videtur tunc Christo mentem ejus movente claudere « tunc penitentiae et contritionis, per quem fuit justificata. Hinc et Christi amore incensa, civis suos advocavit ut Messiam verum agnoscerent, quem ipsa jam agnoverat. Quare caput hujus Samaritanae religiose Romae asseratur in basilica S. Pauli, ubi inter alias Sanctorum reliquias illud mihi ostensum fuit.

Porro Franciscus Bivarius, in *Commentario Chronici L. Dextri*, ad annum Christi 60, pag. 117, ex actis Martyrum Italicensium, quae Jeremias, Patriarcha Constantinop. anno Christi 1380, a Graeco Patre in Latinum transtulit, narrat Samaritanam hanc apud Carthagine in Africa praedicasse Evangelium Christi, ideoque eum duobus filiis, Victore et Josepho, ac quinque sororibus, Anatolia, Photi, Photide, Paraseceve et Cyriaca, ac cum Sebastiano duce, a Victore ad Christum converso, sub Nerone illustre obisse martyrium. Nam primo in carcere terribium detrusi, deinde in ardentem cilibanum totis tribus diebus missi, a quo indomnes extracti, semel et iterum veneno potati fuere: plumbo etiam et resina in liquore reductis, in ore Photinae et in auribus ceterorum, sine detrimento susceptis, saepius bovinis nervis caesi, pectinibus quoque ferreis a capite in sublimi suspensi, excarnificati, atque facibus lignis ad Martyrum latera applicatis excisi; oculis demum eratis, iterum in carcere venenosis animalibus scateantem reducti, quo tandem sine cibo et medicamine miserabiliter interirent:

sed eum illic Christi luce ac visione perfunderent, in pristina sanitatem reducti, et oculo beneficio restituti, ac miraculoso cibo, tribus mensibus ac diebus totidem recoillati, rursus ad novum adducti certamen, denuo flagris acerbissime laniati, ad ultimum pelle detracta, frustata ceteri, et capite amputato illustrissimam martyrii palmam perciperunt; una dempta Photina, quae in veterem circumstantiam immissa, indeque detracta, flexis genibus inopolitum Deo spiritum reddidit 20 die martii, qua tum a Latinis, tum a Graecis ejus memoria anniversaria celebrata solitur. Haec Bivarius ex actis ab Jeremia traductis et acceptis, penes quos eorum sit fides. Illis enim in martyrio Samaritanae et filiorum, ad stipulam Menologio Graecorum, ad diem 20 martii, quod sic habet: « Eadem die certamen S. martyrii Photinae Samaritanae, cum qua Christus lectus est, et Joseph et Victoris filiorum, nec non Sebastiani ducis, Anatolii, Photii, Photidis, Paraseceves et Cyriacae germanarum sororum, qui omnes Christi fidem confessi martyrii palmam consecuti sunt. » Videtur ergo Samaritana hae suos filios, item fratres ac sorores ad Christum conversisse, ac cum iis martyrii palmam accepisse.

30. EXIERUNT ERGO DE CIVITATE, ET VENERUNT AD EUM, — ejusque sapientia et sanctitate ex verbis et moribus ejus perspecta, in eum ut Messiam crederent, ut patet ex vers. 42. « Durities Judaeorum, ait Cyrillus, a Samaritana facilitate arguitur; » quia Samaritani ex uno Christi alloquio, ad eum conversi sunt; Judaei vero post triennem Christi praedicationem, ac tot tantaque miracula ab eo patrata, in eum credere noluerunt.

31. INTEREA ROGABANT EUM DISCIPULI, DICENTES: RABBI, HANUCA. — « Hoc, ait S. Chrysostomus, non improbitate quadam, sed amore et studio in magistrum dicebant, cum linere et astu fatigatum viderent. » Simil ipsi sibi consulebant; ipsi enim esurientes et fessi optabant manducare, sed non audebant id facere, nisi Christo incipiente et prius munus de more benedicente. Porro Jesus « solebat, ait Theophylactus, ab aliis oblatos cibos suscipere, qui dat escam omni carni, ut deferentes meritum consequerentur, et ne quis erubescat pauperietatem, nec grave putet ab aliis nutrir; proprium enim et necessarium doctoribus alios habere procuratores ciborum, ut ipsi de nullo curantes verbi ministrationem procurrent solliciti. »

32. ILLE AUTEM DIXIT EIS: EGO CIBUM HABEO MANDUCARE, QUONIAM VOI NESCITIS. — q. d. Ego esurio conversionem Samaritanorum, quam jam per mulierem procuro: quare illa esuries spiritalis omnem corporalis cibi esuriam, si non tollit, certe minuit et supprimit: vos interim fessi et famelici comedite quantum lubet. « Occultius, ait Cyrillus, significat quod si discipuli scirent

de Samaritanorum conversione jam agi, de illo cibo magis cogitarent, quoniam corporali conseruierent. » Et mox: « Nam quoniam orbis futuri erant magistri, exemplo suo eos docet multo majorem salutis hominum, quam proprii corporis curam esse habendam. »

33. DICERANT ERGO DISCIPULI AD INVICEM: NUMQUID ALIQUIS ATTULIT EI MANDUCARE? — Non intellexerunt Apostoli Christum loqui de cibo spiritali, puta de conversione Samaritanorum: unde rogant quis ei cibum corporalem attulerit, de quo ipse dicit: « Ego cibum habeo manducare, quoniam vos nescitis. » Quocirca S. Augustinus: « Quid mirum, inquit, si mulier illa non intelligebat aquam, eoque discipuli non intelligunt escam. »

34. DIXIT EIS JESUS: MEIUS CIBUS EST, UT FACIAM VOLUNTATEM EIUS, QUI MISIT ME, UT PERFICIAM OPUS EIUS. — Nota: Christus hic opus praedicationis et redemptionis hominum, sibi a Patre junctum, vocat suum, id est sibi proprium sibi que suavissimum cibum, quia illo, velut cibo delicatissimo, pascatur et delectatur. Ita Euthymius: « Voluntas Patris, qui ipsum miserat, inquit, et opus illius Christo junctum, salus est hominum. » juxta illud: « Opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam. » *Joan.* xvii, 4. Causam dat Theophylactus: Quia « salutem hominum tanto desiderio avebat, quanto nullus nostrum sensibilem cibum. » Et Chrysostomus: « Hominum salutem hoc in loco cibum appellat, ut quanta salutis nostrae cura et desiderio teneatur, ostendat. »

Tropologiae: a Christo discant Christiani, praesertim predicatorum virique Apostolice, quod eorum cibis spiritualis debeat esse obedientia et zelus animarum: quia primo, uterque animae vitam sustentat; secundo, uterque mentis vires instat cibi vegetat et roborat; tertio, quia, sicut cibis facit vires crescere in virum perfectum, sic haec duo virtutes faciunt nos crescere in virilem aetatem spiritus et virtutis, quod non erat in Christo: nec enim Christus ullo actu proficere et crescere poterat in gratia, sanctitate et perfectione; illa enim ipse plenus et perfectus erat a primo instanti conceptionis et incarnationis suae.

35. NONNE VOS DICITIS, QUOD ADIUC QUATOR MENSES SUNT, ET MESSIS VENIT? ECCE DICO VOBIS: LEVATE OCVLOS VESTROS, ET VIDETE REGIONES, QUIA ALBE SUNT JAM AD HESSEM. — A metaphora cibi transit ad allegoriam messis, o qua fit cibus et panis.

NONNE VOS DICITIS, — id est crebro dicere soletis, et nunc reipsa dicitis. — Unde videtur quod Apostoli transientes per campos et segetes Sichemorum, de messe futura, ut facere solent homines, inter se colloqui fuerint, inde Christus sumpsit occasionem loquendi de messe spiritali, id est conversione Samaritanorum; q. d. Cura messis corporea vos tangit; sed multo magis

tangere vos debet cura messis spiritalis, ut me in convertendis Samaritanis adjuvetis.

ANTRU QUATOR MENSES SUNT, ET MESSIS VENIT. — Maldonatus putat esse proverbium significans adhuc sat temporis esse, ut de re aliqua, v. g. de messe corpora, cogitur; at id in messe spiritali dici non posse; cum enim illa jam sit matura, illico illam a Christo et Apostolis demetendam esse; censet enim Maldonatus hæc dicta esse a Christo in fine martii, sub instans Pascha, de quo cap. seq., vers. 1, cum in Judæa messis est vicina, non longinqua.

Melius S. Augustinus et alii hæc ad litteram, ut sonant, accipiunt: quare hæc dicta videntur a Christo in Januario, post octo menses, quibus Christus in Judæa prædicat: nam post quatuor menses, puta in Maio, in Judæa maturæ sunt segetes sitque messis: unde in Pentecoste, que incidit in maium, ex nova messe offerbant Deo panes primitiarum. Vide Chronotaxim, num. 13. « Vos, ait S. Augustinus, quatuor menses computatis usque ad messem; ego vobis aliam messem aliam et paratam ostendo. » Unde subdit Christus: « Ego dico vobis, levate oculos vestros, et videite regiones, quia albae sunt jam ad messem; » in messe enim segetes prius virides albescent et lavesunt. « Regiones albas ad messem » vocat urbem Sichem locaque vicina Samaritanorum, qui a muliere exiit, turram confluebat ad Christum, q. d. Videtis agros hosce non triticis, sed turba populi ad me confluentis referros, qui paratus est meam doctrinam excipere, in Ecclesiam admitti, ac Christianismo initiari: huic ergo messi, ne pereat, demetendam mecum, o Apostoli, insitite, et strenue collaborate. Longe, puta ad quatuor menses, abest messis tritici; at instat, et prope est messis animarum: en jam parata est in hisce Samaritis; levate oculos, et respicite campos Sichimorum, o quibus turmatim omnes conflant ad recipiendum me nemque Evangelium: hi ergo quasi segetes spirituales, jam albescent et maturescunt; par igitur est, ut a me et vobis illico demetantur, et in horreum Dei colligantur. « Jam venientem Samaritanorum turbam videbant, ait S. Chrysostomus, quorum fervorem et promptissimam voluntatem albas regiones appellat. Sicut enim spicæ ferventes messem indicant, et jam manus postulant; ita illi propter ad salutem, ut et docerentur, et crederent, et a Prophetis persuasi fructum redderent. » Et Theophylactus: « Attollite, ait, oculos vestros, vel spiritaliter, vel sensibiles, et spectate multitudinem Samaritanorum, et animas eorum ad fidem alacres et promptas, quæ quasi regiones albae, cupus habent messoribus, ad salutem preparate. »

Causam dat S. Cyrillus dicens: « Nam sata intellectuality et spicæ spirituales sunt, qui Prophetarum voce culti, ad fidem Christi perveniunt: quæ seges abscit tunc, cum jam maturus, id

est promptus, ad suscipiendam fidem Christi et veram religionem animus est; messoria vero falx, est Apostolorum splendida prædicatio, quæ ad aream, id est ad Ecclesiam Dei transportat. »

36. ET QUI METIT, MERCEDEM ACCIPIT, ET CONGRUAT FRUCTUM IN VITAM ÆTERNAM; UT, ET QUI SEMINAT, SIMIL GAUDEAT, ET QUI METIT. — Invitit Christus Apostolos ad laborandum secum in colligenda hac messe, spe mercedis eterne, q. d. Qui metit triticum, mercedem accipit, sed temporaliam et brevem; qui vero metit vineas hanc messem spiritalem animarum, congruet cum in vitam æternam: hanc enim messor et sibi et sua messi, id est animabus a se conversis acquirit, dum eas in cœlum ad vitam æternam, quasi in triumphum ducit. « Hujus terræ messis fructus, ait Chrysostomus, ad æternam non pervenit vitam, sed in hæc fluxa et caduca consumuntur: ille autem perpetuo nos comitatur. Ut (q. d. Unde fiet, unde consequetur; notat enim fructum hujus messis communem fore sutori et messori) et qui seminant simul gaudent, et qui metit. » Satores vocat Mozen et Prophetas, qui magno labore Judeis tradiderunt fidei semina, id est prima principia; puta Deum esse unum, summe amandum et colendum, venturum Messiam mundi salvatorem, ab illo expectandam salutem, etc. Messores sunt Christus et Apostoli, qui hæc Prophetarum principia Evangelica doctrina perferunt, ac per fidem et gratiam Christi, Judæos et Samaritas sanctificaverunt et in vitam æternam induxerunt. Quæ hæc Samaritarum conversio gaudium peperit non tantum Christo et Apostolis, sed et Hosiæ Prophetis, eo quod sua semina non evanuisse, sed ad fructum et messem per Christum perducta esse conspexerunt. Audi S. Chrysostomum: « Prophetæ satores non messorum tamen, sed Apostoli. Atqui non propterea voluptate et fructu laborum privantur, sed vobiscum gaudent. » Et S. Augustinus: « Si non Prophetæ seminatores, unde ad illam mulierem pervenerat: Scio quia Messias venit? jam ista mulier fructus maturus erat. » Et inferius: « Dispare temporis labores habuerunt, sed gaudium pariter perfruerent, eodem simul accepturi esset vitam æternam. » Socus sæpe fit in messe corporali, ubi messor gaudet, sator vero luget, quia sator messori servit, aut messor satores sui semine et messe privat.

37. IN POCENIM EST VERBUM VERUM: QUIA ALIUS EST QUI SEMINAT, ET ALIUS EST QUI METIT. — « Verbum, » id est proverbium, vulgo jactari solitum, quod in ore mulierum est, » ait Chrysostomus, q. d. Hæc proverbium: « Alius est qui seminat, et alius qui metit, » vulgo de satore et messore frumenti dictum, verius est in satoribus et messoribus animarum. Satores enim fuerunt Prophetæ, messores vero estis vos, o Apostoli, qui, ut sequitur, sata a Prophetis fidei semina, per meam doctrinam perficietis, et matura jam in hor-

um Ecclesie colligetis. Unde explicans, subdit:

38. EGO NISI VOS METERE QUOD NON LABORASTIS HORISSE NON SEMINASTIS; ALII LABORAVERUNT, VOS IN LABORIBUS EORUM INTROISTIS. — « Ego nisi, »

id est decrevi et destinavi vos mittere: significatur actus inchoatus et destinatus, non perfectus et consummatus. « Alii laboraverunt, » q. d. Prophetæ et legis doctores, similesque magno docendi labore, rudes Judæorum animos primis cognitionis Dei et virtutis pietatisque rudimentis, quasi seminibus imbuerunt, itaque eos ad messem Evangelicam, id est ad justitiam et sanctitatem Christianismi præparaverunt. Vos vero, o Apostoli, « in labores eorum introistis; » quia Judæorum animos jam ad me recipiendum preparatos promptosque et cupidos facile ad me convertetis. Ita Origenes, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii.

Porro dicit hoc Christus, ut exemplo Prophetarum laboriose seminantium, animet Apostolos ad evangelizandum, quod facilius erat et minoris laboris. « Ne ad predicandum dimissi, ait Chrysostomus, tanquam maximum onus subeant perturbarentur, cogitantes quod Prophetæ amplius laborassent, sicut laboriosior est satio, et majori egebat sollicitudine semina spargere et ad Dei cognitionem animam erudire: nam in mendo (quod erat Apostolorum) et proventus uber; et labor erat remissior. » Simul: « Prophetarum voluntatem fuisse demonstrat, ut humanum genus ad Christum alliceret. » Rursum: « Nisi Judei parati fuissent per Prophetas, non audierunt Apostolos, » ait Glossa.

39. EX CIVITATE AUTEM ILLA MULTI CREDIDERUNT IN EUM SAMARITANORUM, PROPTER VERBUM MULIERIS TESTIMONIUM PERHIBENTIS: QUIA DIXIT MIHI OMNIA QUE QUOCUMQUE FECI, — quia, ut ait Chrysostomus, « videbant eam, non ad gratiam, neque ut alteri gratificaretur, suam vitam manifestam facere. » Confluebat ergo coram suis civibus, se cum viro non suo, ut dixerat Christus, in fornicatione vixisse, ut sua ignominia patefaceret Christi, quasi veri Prophetæ ac Messiam, deum et gloriam.

40. CUM VENISSET ERGO AD ILLUD SAMARITANI, ROGAVERUNT EUM UT IBI MANERET. — « Ut urbem ingressus, salutarem eis doctrinam prædicaret, » ait Cyrillus, utque perpetuo apud eos maneret et habitaret, ait Chrysostomus et Theophylactus.

ET MANSIT IBI (IN URBE SICHEM) DUOS DIES, — non plures, ne, si diutius apud Samaritanos maneret, Judei calumniarentur eum non esse Messiam, utpote qui Judæis, non Samaritis, erit promissus. Ita Jansenius, Franciscus Lucas et alii.

41. ET MULTO PLURES CREDIDERUNT IN EUM PROPTER SERMONEM EJUS — cœlestem et divinum, quibus alia de Deo mysteria promebat; item zelosum et effusum: nam omnes amore Dei, occultis gratiæ sui facibus accendebat: quare in ejus nomine quatuor generationem rapti,

runt eum esse talem, qualem se profitebatur, scilicet Messiam mundi salvatorem.

42. ET MULIERI DICERANT: QUIA JAM NON PROPTER TUAM LOQUELAN CREDIDIMUS; IPSI ENIM AUDIVIMUS, ET SCIVIMUS QUIA HIC EST VERE SALVATOR MUNDI. — puta Messias, ut addit Syrus, qui a Deo missus est ad salutem, non tantum Israël, ut volebant Judei, sed omnium gentium totius mundi; mundi, inquam, peccato perditio, ait Chrysostomus, « quod orbe perditio venerit hic, ut eum servaret. » Merito ergo Christus tantam tamque subitam fidem Samaritarum admiratur cum Judei ad credendum in Christum fuerat tardi, morosi et difficiles.

43. POST DEOS AUTEM DIES EXIIT INDE, ET ABIT IN GALILEAM, — uti initio proposuerat: in Galileam, inquam, id est in reliquis Galilææ civitatibus ac vicis, ait Euthymius, « relicta Nazareth, » patria sua, ut ait Mattheus, cap. IV, vers. 13. Vide dicta superius vers. 3.

44. IPSÆ ENIM JESUS TESTIMONIUM PERHIBUIT, QUIA (QUOD) PROPHETA IN SUA PATRIA HONOREM NON HABET. — *Tu enim* dat causam cur Jesus, relicta Nazareth patria sua, iverit in cæteram Galileam ad se non pertinentem; quia scilicet Nazarethani eum, quasi civem suum et fabri filium, contemnebant, *Matth. XIII, 57.* Ita Jansenius, Toletus et alii (1).

Paulo aliter, sed minus recte, Maldonatus, q. d. Ideo Jesus, relicta Bethlehem et Judæa patria sua, abiit in Galileam, ut superius dixi, quia Propheta in patria non est in honore.

45. CUM ERGO VENISSET IN GALILEAM, EXCEPERUNT EUM GALILÆI, CUM OMNIA VIDISSENT QUE ECERAT IN HIROSOLYMIS IN DIE FESTO: ET IPSI ENIM VENERANT AD DIEM FESTUM — Pasche, juxta legis decretum. Vide cap. II, vers. 13, « cum omnia miracula vidissent, » præsertim quod ipse solus omnes ementes et vendentes ejecisset e templo, aliaque plura signa edidisset, ut ait Joannes, cap. II, vers. 14 et 23, et cap. IV, vers. 2.

Nota: Judei, visis tot Christi miraculis, prædicationi ejus non crederunt, nec eum exceperunt; Galilæi autem, visis tot signis, cum benevole exceperunt, sed in eum non crederunt; Samaritæ vero, nullis visis miraculis, eum exceperunt, in eumque ut Messiam, a Deo ad salutem totius mundi missum, crederunt: ita sæpe exteri avidè excipiunt quod domesticæ fastidiunt et aspernantur.

46. VENIT ERGO ITERUM IN CANA GALILÆE, UBI FECIT AQVAM VINUM (A UT FIDEM), QUE EX FACTO PRIUS MIRACULO ACCESSERAT, SUA PRÆSENTIA CONFIRMARET, » ait Euthymius. ET ERAT QUIDAM REGULUS, CUJUS FILIUS INFIRMABATUR CAPTIVUM. — « Regulus, »

(1) Hanc sensum patrocinator Rosenmüllerius contra Kinnocium, qui de tota Galilæa h. l. cogitandum esse existimat. Particula *et*, enim, Kinnocius item valere dicit ac Hebræorum *et*, et verentiam esse *quoniam*: merito asseratur, valde dubio.

id est nobilis aliquis potens aut princeps. Videtur Interpres in Graeco legisse βασιλευς, id est regulus, sive parvus rex; jam legunt βασιλεὺς; id est regius, puta Herodis Antipae regis consiliarius, aut publicus minister, praefectus vel alicuius, et amicus intimus. Syrus, « servus regius; » Chrysostomus, « quod de regno esset genere, et amicus principatus dignitate fungeretur; » Norinus, « vir regius regens exercitum; » Origenes: Erat hic, ait, forte de familia Tiberii Caesaris, exerecens pro eo aliquod officium in Judea. S. Hieronymus in cap. LXV *Isaia*, interpretatur regius, sive palatinus.

CAPHARNAUM, — in urbe qua dicebatur Capharnaum, quod nomen noster Interpres quasi peregrinum et indeclinabile usurpat. Syrus refert ad regulum, alii certius ad filium; filius enim reguli deumbebat eger Capharnaï; sed verisimile est eum ibi decessisse, eo quod pater, puta regulus, ibidem habitaret, atque inde audiens Jesum tot ægros sanantem, e Judea venire in Cana Galilææ, eo abiit, ut a Jesu filii sanitatem postularat, ut patet vers. sequenti. Regulus hic videtur fuisse Judæus (non Gentilis, ut opinantur S. Hieronymus et Origenes), tum quia parva erat fides; tum quia ut talis a Christo increpatur, cum Gentiles magis solerent esse faciles ad credendum in Christum, ideoque ab eo laudari, ut patet in Centurio et Chananea. Ita Maldonatus, Jansenius et alii.

Quidam putant regulum hunc esse centurionem, de quo *Math.* cap. VIII; ita Ireneus, lib. II, cap. XXXIX. Sed hi duo diversi fuerunt. Centurio enim Christum ad se volentem ire, rogat ut maneat; hic vero regulus orat ut Christus ad filium ægrum veniat; ille ad Jesum descendentem de monte in Capharnaum venit, hic ad Jesum venientem in Cana; illius puer paralyticus, hujus febril laborabat; illum Christus descendens et pene præsens, hunc absens curavit; ille erat servus, hic filius. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii.

47. HIC CUM ADVISSET QUIA (quod) JESUS ADVENTURAT A JUDEA IN GALILEAM, ABIT AD EUM, ET ROGABAT EUM UT DESCENDERET ET SANARET FILIUM EIUS; INCIPIEBAT ENIM MORI. — *q. d.* Regulus audita Christi fama, quod quoslibet ægros sanaret, ex urbe Capharnaï profectus est in Cana Galilææ ad Jesum ibi degentem, rogans ut secum ex Cana pergeret Capharnaum, ad sanandum suum filium, quod erat iter 14 leucarum sive horarum, ideoque longum et difficile. Quare mirus in Jesum credidit, ait S. Gregorius, *homil.* 28, quem putavit non posse salutem dare, nisi præsentem corpore.

48. DIXIT ERGO JESUS AD EUM: NISI SIGNA ET PRODIGIA VIDERITIS, NON CREDITIS. — Signa et prodigia idem fere significant; proprie tamen signa sunt que fiunt in re naturali et per naturam, sed lente operantem, cum Christus in momento, ideoque

per miraculum idipsum præstaret; tale est infirmos sanare: prodigia vero sunt, que omnem naturam vim superant, uti est mortuos suscitare. Hinc S. Augustinus: *Prodigium*, ait, vocatur, quod porro dicit, et futurum aliquod portendat, *q. d.*, *prodigium*, quod futura prædicat, ait Festus.

Arguit Christus reguli parvam fidem, ut in ea crescat illamque acuat et adauget, *q. d.* Tu, cum tuis quedam mea signa et prodigia audisti, nec tamen adhuc credis me esse Messiam, nisi plurima alia faciam, illaque tu ipse videas et oculis tuis conspicias, « Suedet, ait Chrysostomus, non signa nobis, sed doctrinam ejus attendendam. » Et nonnullis interjectis: « Ostendit signa maxime animæ, gratia fieri; neque minus hoc in loco patrem animi morbo laborantem, quam filium curat, » imo prius curat infidelitatem, vel fidei imperfectionem in patre, deinde febrim in filio: huic enim obstabat patris pro filio obscurotis imperfecta fides. « Licet enim crederet, ait Chrysostomus, non tamen firmiter, neque integre. » Et Theophylactus: « Accessit, ait, ex fide, sed frigida et imperfecta, quam neque quis fidem recte vocaverit. » Unde Glossa: Per reguli duritiam, ait, significatur duritia Judæorum, qui nec visis miraculis credunt: contra, per Samaritanam significatur fides Gentium, quæ solo verbo credidit.

49. DICIT AD EUM REGULUS: DOMINE, DESCENDE PRIUSQUAM MORIATUR FILIUS MEUS. — Græce *καταβηθαι*, id est puerulus meus, scilicet mihi dilectissimus uniceque mea delicia. « Regulus, ait Chrysostomus, filii dolore affectus, non multum tunc Jesu verbis attendit, sed in solius filii cura versabatur, etc. Audi quantum adhuc humi trahatur. Descende, inquit, priusquam moriatur filius meus, ac si mortuum suscitare non potuisset, et nesciret ut se puer haberet. »

50. DICIT EI JESUS: VADE (redi Capharnaum, non est opus ut ego tecum vadam; absens enim curabo et de facto curo dicendo): FILIUS TUS VIVIT, — id est sanus est, liberatus a morbo et morte. « Hoc unum idemque dictum, ait Rupertus, et vera de presentibus propheta, et imperium vite est. » Fuit enim hic Christi sermo non tantum enuntiativus, sed et præctivus: reipsa enim operabatur et efficiebat id quod enuntiabat, scilicet vitam et sanitatem infirmi; sicut in Eucharisticæ consecratione, hæc verba: « Hoc est corpus meum, » ita enuntiant in ea esse corpus Christi, ut simul illud conficiant ibique præsens sistant.

Porro, Christus ivit ad puerum Centurionis, *Math.* VIII, ad reguli vero illum hic ire noluit. *Primo*, quia in Centurione erat fides confirmata, ait S. Chrysostomus, in regulo vero imperfecta. *Secundo*, quia, ut ait S. Gregorius, *homil.* 28, « Dominus qui rogatur ut vadat, quia non desit ubi invitatur, indicat: solo jussu salutem reddit, quæ voluntate omnia creavit. »

MALEDIXIT HOMO SERRONI, QUEM DIXIT EI JESUS, ET DAT. — « Duos, ait Cyrillus, hisdem verbis Salvator curavit: nam et animum reguli ad fidem induxit, et a corporis morbo adolescentem eripuit; » ac pater credendo Christo sanandoque morbum animæ sua fide quasi meruit filiam sanari in corpore.

51. JAN AUTEM EO DESCENDENTE, SERVI OCCURRERUNT EI, ET NUNTIARUNT DICENTES, QUIA (quod) FILIUS EIUS VIVERET — sanus et incolumis, ac quasi a morte instante suscitatus ad vitam. « Servi occurrerunt, ait Cyrillus, velocitatem et vim verborum Christi annuntiantes, Dominus sic dispensante, ut ab eventu rerum reguli fides confirmaretur. »

52. INTERROGABAT ERGO HORAM AB EIS, IN QUAM MELIUS HABERET. ET DIXERUNT EI: QUAM HERI HORA SEPTIMA RELIQUIT EUM FEBRIS. — « Certior fieri de hora sudeat, inquit Cyrillus, ut videat si tempori congruit, in quo a Salvatore sibi gratia fuit concessa. »

HERI HORA SEPTIMA, — scilicet ab ortu solis, hoc est hora prima post meridiem: illa ergo hora sanato filio, illico servi se in iter dederunt, ut patri sanitatem filii adeo desideratam nuntiarent; sed eodem die ad ipsum pervenire non potuerunt, quare relicto diei tempore, et per noctem sequentem ambulantes, postero mane ad eum pervenerunt. Distabat enim Capharnaum a Cana Galilææ 14 horis sive leucis, ut dixi.

53. COGNOVIT ERGO PATER, QUAM ILLA HORA ERAT, IN QUAM DIXIT EI JESUS: FILIUS TUS VIVIT; ET CREDIDIT EISE, ET DOMUS EIUS TOTA. — Ex eadem enim hora collegit filium, non naturæ vi, sed supernaturali Christi jussu, virtute verboque ac nutu sanatum. Reliquera enim eum moribundam et agentem animam, ac jam a servis audit eum subito pristinae sanitati restitutum, illa hora qua cixerat Christus: « Filius tuus vivit. » Unde ex tam evidenti miraculo, credidit Christum esse Deum omnipotentem, qui vitæ et mortis haberet imperium, ac esse Messiam et Salvatorem mundi. « Unde datur intelligi, ait Beda in *Catena*, et in fide gradus esse; sicut et in aliis virtutibus, quibus est initium, incrementum et perfectio. Hujus ergo fides initium habuit, cum filii salutem petiit, incrementum, cum credidit sermoni Domini dicentis: Filius tuus vivit; deinde perfectionem obtinuit nuntiantibus servis. »

Porro, quia regulus hic habitavit Capharnaï, æque ac centurio, de quo *Math.* VIII, non dubium est eum alteri fuisse familiarem, ac centurionem ex hoc miraculo prævio (posterior enim fuit ejus servi sanatio facta a Christo) tantam in Christum fidem concepisse, ut diceret: « Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum die verbo, et sanabitur puer meus, » *Math.* cap. VIII, vers. 8.

Tropologia: rex, sive regulus, est mens cuiusque hominis; filius æger est voluntas ad bonum

infirmi; servi sunt sensus et membra; febris calida, est cupiditas et amor terrenorum; febris frigida, est timor eorumdem, uti per novem utrimque analogias ostendi, *Math.* VIII, 14. Ibe sanat Christus: ille ergo audentius et invocandus est, ut regnum menti integrum restituat illamque ex regulo regem efficiat. Vido Salomonem, tom. VI, *tract.* 9, in fine, ubi inter alia ait: Regulus est mens, sive intellectus, non solum quia cognatus Deo est, Regi regum omnium, quemadmodum Paulus ex Poeta quodam dixit: « Ipsius enim ei genus sumus; » sed etiam quia in hoc mundo, cum dominium habeat in universa creaturas, quæ ad se ordinem habent, prorex Dei est, respectu cuius regulus est, et non rex, ac regum animæ et corporis habet, et sensus quidem et membra domino despotico regit, appetitum vero concupiscentis et irascens animæ dominio politico. Habet etiam insignia regalia, nempe coronam prudentiæ, sceptrum justitiæ, purpuram fortitudinis et fibulam auream temperantiæ, de qua Poeta describens reginam, dicebat:

Aurea purpuream necetabat fibula vestem.

Audi Theophylactum: « Regulus est omnis homo, non solum quia Regi universorum propinquus secundum animam, sed quia super omnia principatum sumpsit; quoniam filius, mens febricitans voluptatibus pravis et desideris; descensus Christi, condensus misericordie; dicit autem: Vale, id est profectum continentiam circa bonum ostende, et tunc filius vivet; alioquin morietur, si ambulare cessaveris. »

Penique hora septima sanatus est: *primo*, quia, ut ait Origenes, septenarius symbolum est sabbati et quietis, in qua sanitas; *secundo*, quia idem figura est Sancti Spiritus septiformis, in quo est omnis salus; *tertio*, quia, ut ait Alcuinus, per septiformem spiritum est remissio peccatorum. Septenarius enim in tria et quatuor divisus, significat sanctam Trinitatem in quatuor mundi partibus dominantem.

54. HOC ITERUM (Arabicus, etiam) SECUNDUM SIGNUM FECIT JESUS, CUM VENISSET A JUDEA IN GALILEAM. — *Id iterum* junge cum *venisset*, *q. d.* Hoc secundum miraculum, fuit, quod fecit Christus in Cana Galilææ, cum iterum, id est secundo, e Judea venisset in Galileam (1): primum enim fuit conversio aque in vinum, cap. II, vers. 1, et seq., quod fecit Christus, cum primo e Judea venit in Galileam: bis ergo venit e Judea in Galileam, et utrumque suum eo adventum novo miraculo illustravit. « Secundum dixit, ait Euthymius, non quod post primum, nullum aliud eiderit in tota Palestina (nam in Judea multa jam

(1) Alter multi, qui me magis consentientem habent, *καταβηθαι* iterum jungunt cum *venisset* secundum, et sicut redundare. Solent enim Hebræi æque ac Græci et Latini hæc raro voces idem valentes coniungere, ita ut redderet alterutrum.

ediderat), sed quod post primum, hoc secundum deinceps patratorem, quam narrat Matthæus, in Cana sit factum. » Dicit hoc Joannes, ut indicet copiam miraculorum a Christo in Galilea. Joanne hic recensitum contigisse.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo, ad Probaticam piscinam sanat egrum per 38 annos. Secundo, vers. 16, Judæi cohortantibus, quod eum die sabbati sanasset, respondet se omnia sua simul cum Patre operari, q. d. in Patris auctoritate, in ope et robore, sabbato egrum sanasse. Tertio, vers. 20, asserit se cum Patre mortuos vivificare, et a Patre constitutum esse judicem omnium. Quarto, vers. 33, tribus testimoniis probat se esse Messiam: primo, testimonio Joannis Baptistæ; secundo, testimonio propriorum operum et miraculorum; tertio, testimonio Moysi.

1. Post hæc erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam. 2. Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur hebraice Bethesda, quinque porticus habens. 3. In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquæ motum. 4. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam; et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motum aquæ, sanus fiebat a quacumque definebatur infirmitate. 5. Erat autem quidam homo ibi triginta et octo annos habens in infirmitate sua. 6. Hunc cum vidisset Jesus jacentem, et cognovisset quia jam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? 7. Respondit ei languidus: Domine, non habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam; dum venio enim ego, alius ante me descendit. 8. Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula. 9. Et statim sanus factus est homo ille; et sustulit grabatum suum, et ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. 10. Dicebant ergo Judæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. 11. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, et ambula. 12. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, et ambula? 13. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim declinavit a turba constituta in loco. 14. Postea invenit eum Jesus in templo, et dixit illi: Ecce sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. 15. Abiit ille homo, et nuntiavit Judæis quia Jesus esset, qui fecit eum sanum. 16. Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in sabbato. 17. Jesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, et ego operor. 18. Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere; quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Jesus, et dixit eis: 19. Amen, amen dico vobis: non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem; quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. 20. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæ ipse facit, et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. 21. Sicut enim Pater suscitavit mortuos, et vivificavit; sic et Filius, quos vult, vivificat. 22. Neque enim Pater judicat quemquam; sed omne judicium dedit Filio, 23. ut omnes honorificent Patrem, qui non honorificat Patrem, qui misit illum. 24. Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium non venit, sed transit a morte in vitam. 25. Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent. 26. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso; sic dedit et Filio habere

vitam in semetipso: 27. Et potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est, 28. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei: 29. et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. 30. Non possum ego a me ipso facere quidquam. Sicut audio, judico, et judicium meum justum est; quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. 31. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. 32. Alius est qui testimonium perhibet de me; et scio quia verum est testimonium quod perhibet de me. 33. Vos misistis ad Joannem; et testimonium perhibuit veritati. 34. Ego autem non ab homine testimonium accipio; sed hæc dico, ut vos salvii sitis. 35. Ille erat lucerna ardens et lucens. Vos autem voluistis ad eam exultare in luce ejus. 36. Ego autem habeo testimonium majus Joanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea; ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me; 37. et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me; neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis; 38. et verbum ejus non habetis in vobis manens; quia quem misit ille, huic vos non creditis. 39. Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere; et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: 40. et non vultis venire ad me ut vitam habeatis. 41. Claritatem ab hominibus non accipio. 42. Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. 43. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me; si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. 44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis; et gloriam, quæ a solo Deo est, non quaeritis? 45. Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem, est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. 46. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit. 47. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis crederetis?

4. POST HÆC ERAT DIES FESTUS JUDÆORUM, ET ASCENDIT JESUS HIÉROSOLYMAN. — Nota: Joannes hic multa Christi in Galilea gesta omittit; scilicet plurima miracula, vocationem Apostolorum, sermonem Christi in monte et cætera quæ narrat Matthæus a cap. iv usque ad xii; nam quod cap. xii narrat Matthæus de discipulis Christi eventibus episcopi, contigit post sequens festum, uti hoc patet. In Jansenius, Toletus, Franciscus Lucas et alii.

DIES FESTUS. — S. Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius et Maldonatus, putant fuisse Pentecosten. Mellius S. Irenæus, lib. II, cap. xxxix; Rupertus, Jansenius, Toletus et Franciscus Lucas censent fuisse Pascha, idque probatur primo, quia, cap. iv, vers. 33, dixit Jesus adhuc quatuor menses restare usque ad messum; ergo tunc necdum erat Pascha, sed festum grande primo futurum erat Pascha: igitur illud hic intelligitur; nam in Judæa messis fit inter Pascha et Pentecosten.

Secundo, quia Pascha erat festum festorum. Ergo cum absolute dicitur: « Erat dies festus, » intelligit Pascha; hoc enim per antonomasiam et hoc modo vocatur festum.

Tertio, quia Christus post baptismum suum tres annos cum dimidio prædicavit, ut habet communis Doctorum sententia: hinc oportet in Evan-

gelis quatuor inveniri Paschata hujus temporis, sive horum trium annorum cum medio: primum Pascha expressit Joannes, ii, 13; secundum hic; tertium, cap. vi, 4; quartum paulo ante mortem, cap. xix, 14: alioqui si hic dies festus non fuit Pascha, tria dumtaxat Christi Paschata ex Joanne colligere poteris.

Quarto, quia, ut paulo ante dixi, Christus non potuit tam multa gerere a Pascha usque ad Pentecosten, quod est spatium septem hebdomadarum dumtaxat, omnia scilicet quæ narravit Joannes a cap. ii, 30, huc usque, et Matthæus a cap. iv usque ad cap. xii, ergo antequam illa gesta sunt, scilicet a Januario usque ad Pascha.

Hic igitur finiuntur gesta primi anni predicationis Christi et trium mensium, qui a die 6 Januarii, quo ipse a Joanne baptizatus est, fluxere usque ad Pascha, quod in Nisan, sive in martio celebrabant. Finiuntur ergo hic acta Christi a baptismo usque ad secundum Pascha. Vide Chronotaxin quam Evangelis preposui.

2. EST AUTEM HIÉROSOLYMAN PROBATHICA PISCINA, VERS. 2. QUÆ COGNOMINATUR HEBRAICE BETHSAIDA, QUINQUE PORTICUS HABENS. — « Probatica, » græca est vox, idem significans quod pecuniaria vel ovina, a probatio enim est ovis. Ita dicta fuit hæc piscina, tum quia erat juxta portam adjacentem templo, per quam scilicet greges ovium introducebantur immolandi